

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Karen Kirt

TINGIVA KÕNEVIISI FUNKTSIOONID JA VORM
NELJAS ERI AJASTU NÄIDENDIS (1872–2002)

Bakalaureusetöö

Juhendaja professor Renate Pajusalu

TARTU 2026

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkonna lõputööde nõuetest, ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega, sealhulgas on järgitud teaduseetika põhimõtteid.

Karen Kirt

Lühikokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös uurisin tingiva kõneviisi vorme ja funktsioone eesti draamatekstides ning nende kasutuse varieerumist eri ajastute näidendites. Töö ajendiks oli asjaolu, et tingiva kõneviisi kasutust on küll käsitletud kirjakeeles, murretes, meediatekstides ja suulises kõnes, kuid näidendikeeles ega ajalises võrdluses ei ole seda seni uuritud.

Uurimuse materjaliks olid Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ (1872), Hugo Raudsepa „Mikumärdi“ (1929), Ardi Liivese „Viini postmark“ (1964) ja Andrus Kivirähki „Eesti matus“ (2002). Analüüsisin kõiki neis näidendites esinenud tingiva kõneviisi vorme ning vaatlesin nende funktsioone, vormilisi tunnuseid ja kasutuse varieerumist. Funktsioonide määramisel lähtusin Juhan Peegli (1957) käsitlusest.

Tulemused näitasid, et tingimusfunktsioon on kõigis analüüsitud näidendites tingiva kõneviisi domineeriv kasutusviis. Lisaks kasutatakse tingivat kõneviisi sageli soovi, oletuse ning kõhkluse/kahtluse väljendamiseks. Funktsioonide jaotuses ilmnes näidendite vahel mõningaid erinevusi, kuid uuritud materjali põhjal ei saa teha kindlaid järeldusi tingiva kõneviisi ajastulise muutumise kohta. Selle hindamiseks oleks vaja analüüsida suuremat hulka sama perioodi näidendeid. Vormianalüüsist selgus, et kuigi kogu materjalis on ülekaalus pöördelõputa vormid, kasutatakse juhtudel, kus võimalik on nii pöördelõpuga kui ka pöördelõputa vorm, valdavalt pöördelõpuga vormi. Isikuliste asesõnade analüüs osutas, et eriti lühikeste isikuliste asesõnavormide korral esineb sageli topeltmarkeerimine, kus isik on väljendatud nii asesõna kui ka verbivormi kaudu.

Võtmesõnad: eesti keel, tingiv kõneviis, draamatekst, vorm, funktsioon

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Tingiv kõneviis eesti keeles.....	7
1.1. Tingiva kõneviisi põhilised jooned.....	7
1.2. Varasemad uurimused.....	8
1.3. Tingiva kõneviisi funktsioonid Juhan Peegli (1957) järgi.....	9
2. Uurimismaterjal ja -meetod	11
2.1. Uurimismaterjal	11
2.2. Uurimismeetod.....	12
3. Tulemused.....	15
3.1. Tingiva kõneviisi funktsioonid	15
3.2. Sagedasemate põhiverbide ja funktsioonide seosed tingiva kõneviisi konstruktsioonides	18
3.3. Pöördelõpuga ja pöördelõputa tingiva kõneviisi vormide seosed funktsioonidega.....	21
3.4. Isikulise asesõna kasutus tingiva kõneviisi konstruktsioonides.....	25
3.5. Eitus	27
3.6. Ajavorm	30
4. Arutelu	33
Kokkuvõte.....	35
Kirjandus.....	37
Functions and forms of the conditional mood in four Estonian plays from different periods (1872–2002). Summary	39

Sissejuhatus

Draamatekstdid kujutavad endast keeleliselt eripärast valdkonda. Ühelt poolt on tegemist kirjaliku ja toimetatud tekstiga, mis peegeldab oma ajastu normeeritud kirjakeelt ning autori stiilivalikuid. Teiselt poolt põhineb draama dialoogil, mis jäljendab suulist suhtlust ning toob esile tegelastevahelised suhted, võimuvahekorrad, sotsiaalsed rollid, viisakusstrateegiad ning kaudsed taotlused. Just sellises suhtluskeskses kontekstis võivad grammatilised vormid, sealhulgas tingiv kõneviis, täita funktsioone, mis ei pruugi ilmnedä sama selgelt muudes kirjalikes tekstiliikides. Draamateksti analüüs võimaldab seega vaadelda tingiva kõneviisi kasutust olukorras, kus põimuvad kirjakeele norm ja suulise suhtluse pragmaatilised jooned.

Lisaks loob eri ajastute näidendite võrdlus võimaluse käsitleda tingiva kõneviisi kasutust diakroonilises perspektiivis. Näitekirjandus peegeldab oma loomisaegset keelekasutust ja suhtlusnorme, mistõttu võib selle kaudu ilmnedä, kas tingiva kõneviisi vormikasutuses ja funktsioonides esineb ajas varieeruvust või muutusi.

Kuigi tingiva kõneviisi vorme ja funktsioone on uuritud erinevates keelekasutusvaldkondades, sealhulgas kirjakeeles, murretes, meediatekstides ja suulises kõnes (vt nt Peegel 1957, Peebo 1957, Metslang 1999, Sarapuu 2003, Pajusalu ja Pajusalu 2004), ei ole seni käsitletud tingiva kõneviisi kasutust draamatekstides. Samuti puuduvad uurimused, mis võrdleksid tingiva kõneviisi vormide ja funktsioonide kasutust eri ajastute eesti näitekirjanduses. Seetõttu ei ole teada, kas ja mil määral erineb tingiva kõneviisi kasutus draamatekstides teistest registritest ega kas selle vormivalikus ja funktsioonides on pikema aja jooksul toimunud muutusi.

Sellest tulenevalt seisneb käesoleva töö uurimisprobleem küsimuses, kuidas tingiva kõneviisi vormid ja funktsioonid avalduvad eesti draamatekstides ning kas nende kasutuses on täheldatavaid ajastulisi erinevusi või arengusuundi.

Käesoleva töö eesmärk on uurida, kuidas kasutatakse tingivat kõneviisi eesti draamatekstides.

Töö eesmärgiga on seotud järgmised uurimisküsimused:

1. millised tingiva kõneviisi vormid esinevad eesti draamatekstides;
2. milliseid funktsioone täidab tingiv kõneviis draamatekstides;
3. millised seosed ilmnevad tingiva kõneviisi vormide ja funktsioonide vahel;
4. kuidas tingiva kõneviisi vormide ja funktsioonide kasutus varieerub eri ajastute näidendites?

Uurimisküsimustele vastamiseks analüüsin valitud eesti näidendite dialooge, keskendudes tingiva kõneviisi vormidele, nende süntaktilisele kasutusele ning funktsioonidele suhtluskontekstis.

Töö esimeses peatükis annan ülevaate tingivast kõneviisist eesti keeles ning varasematest uurimustest, samuti tutvustan Juhan Peegli (1957) funktsioonide jaotust, millele käesolev analüüs tugineb. Teises peatükis kirjeldan uurimismaterjali ja -meetodit. Kolmandas peatükis esitan analüüsi tulemused, käsitledes tingiva kõneviisi funktsioone, vormi ja funktsiooni seoseid ning nende jaotust eri näidendites. Neljandas peatükis arutlen saadud tulemuste üle laiemas kontekstis.

1. Tingiv kõneviis eesti keeles

1.1. Tingiva kõneviisi põhilised jooned

Eesti keeles on verbi kõneviis morfoloogiline kategooria, mis näitab, kuidas kõneleja suhestub kirjeldatava sündmusega. Eesti keeles eristatakse viit kõneviisi: kindel kõneviis ehk indikatiiv, tingiv kõneviis ehk konditsionaal, käskiv kõneviis ehk imperatiiv, kaudne kõneviis ehk kvotatiiv ja möönev kõneviis ehk jussiiv. Kindel kõneviis väljendab reaalseid sündmusi, käskiv kõneviis käsku või üleskutset, tingiv kõneviis mittereaalseid või tingimuslikke olukordi, kaudne kõneviis vahendatud teavet ning möönev kõneviis mööndust. (Metslang jt 2023: 554-556) Tingiv kõneviis võimaldab seega viidata olukordadele, mis ei ole tegelikud, kuid on mõeldavad või sõltuvad teatud tingimustest.

Semantiliselt väljendab tingiv kõneviis mittereaalsust ning võimalikkust: see viitab üldjuhul olukorrale, mis ei ole vaatlushetkel tegelik, kuid mille toimumine on mõeldav teatud tingimustel. Tingival kõneviisil eristatakse oleviku- ja minevikuvormi. Minevikuvorm tähistab sündmust, mis jäi tegelikkuses toimumata, kuid mis oleks olnud võimalik teatud tingimustel (... *kui me poleks seda teinud, siis oleks rong juba praeguseks ajaks läinud*). Olevikuvorm viitab olukorrale, mis ei ole hetkel tegelik, kuid mis võib tulevikus tingimuste täitumisel aset leida (*Kui mul aega oleks, läheksin kinno*). (Metslang jt 2023: 555) Lisaks põhitähendusele kasutatakse tingivat kõneviisi ka suhtluses väidete, soovide ja palvete pehmendamiseks (*Peaks koju minema hakkama*). Sellisel juhul aitab see vähendada ütluse otsesust ning muuta väljenduse viisakamaks või ettevaatlikumaks. (Metslang jt 2023: 556–557)

Tingiva kõneviisi morfoloogiliseks tunnuseks on *-ksi-* või *-ks*. Tunnuse kuju sõltub sellest, kas sellele järgneb pöördelõpp: pöördelõpu ees esineb kuju *-ksi-* (nt *ela-ksi-n*, *ela-ksi-te*), pöördelõpu puudumisel kasutatakse kuju *-ks* (nt *ela-ks*, *ela-ta-ks*). Tingiv kõneviis võib esineda nii jaatavas kui ka eitavas kõnes; eitavas vormis kasutatakse eituspartiklit *ei* (nt *ei elaks*, *ei oleks teinud*). (Metslang jt 2023: 182) Jaatuses on võimalikud nii pöördetunnusega kui ka pöördetunnuseta vormid (nt *ma elaksin ~ elaks*). (Metslang jt 2023: 179) Minevikuline tingiv kõneviis võib esineda nii abiverbiga moodustatud vormina (nt *oleks teinud*) kui ka sünteetilise vormina (nt *teinuks*). (Metslang jt 2023: 182)

1.2. Varasemad uurimused

Tingiva kõneviisi kasutust ja funktsioone on eesti keeles käsitletud mitmes uurimuses, mis on keskendunud nii kirjakeelele, murretele, meediatekstidele kui ka suulisele kõnele. Esimese süsteemse ülevaate tingiva kõneviisi funktsioonidest nii kirjakeele, rahvaluule kui ka murrete põhjal andis Juhan Peegel (1957), kes eristas üheksa kasutusviisi. Nende hulka kuuluvad tingimuslike seoste märkimine, soovi väljendamine tagasihoidlikkuse ja ebakindluse varjundiga, viisakuskonditsionaal pöördumistes, võimalikkuse ja oletuse väljendamine, kõhkluse ja kahtluse osutamine, näilisuse märkimine konstruktsioonides sõnadega *kui*, *nagu*, *otsekui*, *justkui*, samuti eesmärgi ja käsu väljendamine. Peegli käsitus näitab, et tingival kõneviisil on eesti keeles mitmekesine funktsionaalne kasutus.

Jaak Peebo (1957) uuris oma diplomitöös tingiva kõneviisi kasutust kirjakeeles, keskendudes sellele, millistes lauseliikides tingiv kõneviis esineb. Ta leidis, et pealauses võib tingiv kõneviis väljendada soovi, viisakust, oletust, kavatsust ja tagajärge; võrdlusmäärus-kõrvallausetes näilikkust; otstarbemäärus-kõrvallausetes otstarvet, viisimäärus-kõrvallausetes tegevuse toimumise viisi; tingimusmäärus-kõrvallausetes tingimust. Lisaks võib tingiv kõneviis esineda sihitis-, täiend-, ja aluskõrvallausetes, väljendades näilikkust ja oletust.

Helle Metslang (1999) on võrrelnud eesti ja soome keele tingiva kõneviisi kasutust. Metslang tutvustas oma töös tingiva kõneviisi kahte mõtestust: raamimõtestust ja intentsioonimõtestust. Need terminid pärinevad Anneli Kauppineni (1998) uurimusest, milles on põhjalikult käsitletud soome tingivat kõneviisi. Nii soome kui ka eesti keeles kasutatakse tingivat kõneviisi lausetes, mis põhinevad ebareaalses maailmas kehtival implikatsiooniseosel või väljendavad võimalust soovitud tulemuse saavutamiseks. Raamimõtestus tähendab seejuures, et lausega väljendatav situatsioon paigutub tinglikku raamistikku, st irreaalsesse *kui*–*siis*-seosesse. Sellisel juhul vastandub kujuteldav olukord tegelikkusele: kui toimuks A, siis toimuks B, kuid tegelikkuses A ei toimu ning seetõttu ei realiseeru ka B. (Metslang 1999: 103–104, 127) Intentsioonimõtestus hõlmab seevastu soovi, kavatsuse või refereeritud käsu väljendamist. (Metslang 1999: 109–112).

Cathy Sarapuu (2003) analüüsis tingiva kõneviisi kasutust päevalehtede juhtkirjades ning leidis, et tingivat kõneviisi kasutatakse tulevikusündmuste tõenäosuse väljendamiseks, soovitude ja õpetuste andmiseks ning kriitilise hoiaku esiletoomiseks. Lisaks esineb tingiv kõneviis väidete pehmendamisel, refereerimisel ja otstarbe väljendamisel.

Renate Pajusalu ja Karl Pajusalu (2004) uurisid tingiva kõneviisi kasutust suulises kõnes ning keskendusid eelkõige selle pragmaatilistele funktsioonidele. Nad näitasid, et tingiv

kõneviis esineb sageli ettepanekutes, soovides, palvetes ja pehmendatud väidetes, kus selle funktsioon on vähendada lause pealetükkivust ning väljendada kõneleja ebakindlust või tagasihoidlikkust. Tingiv kõneviis toimib sellisel juhul viisakusstrateegiana, mis aitab pehmendada kõneakti ja vähendada kõneleja kategoorilisust. Samuti näitasid nad, et lühike isikulõputa tingiva kõneviisi vorm võib jätta tegija varjatuks. Selliseid vorme kasutatakse sageli ettepanekute ja soovide väljendamisel, kus välditakse otsest viitamist tegevuse sooritajale. Samuti leidsid autorid, et pöördelõpuga tingiva kõneviisi vormidega kaasneb sageli topeltmarkeerimine, kus isik on väljendatud nii isikulise asesõna kui ka pöördelõpu kaudu. Sellised konstruktsioonid võimaldavad subjekti selgemalt esile tõsta, samas kui pikad asesõnavormid seostuvad eelkõige vastandamise ja kontrasti väljendamisega.

Käesolevas töös lähtun tingiva kõneviisi funktsioonide määramisel Juhan Peegli (1957) käsitlestest, sest see pakub selget funktsioonide süsteemi, mis võimaldab analüüsida tingiva kõneviisi erinevaid kasutusviise ühtsetel alustel.

Minu uurimus laiendab seega olemasolevat teadmist uuele tekstiliigile ning lisab ka ajastulise võrdluse mõõtme.

1.3. Tingiva kõneviisi funktsioonid Juhan Peegli (1957) järgi

Tingiva kõneviisi funktsioonide kirjeldamisel lähtutakse käesolevas töös Juhan Peegli (1957) käsitlestest, kus eristatakse üheksa põhilist tähenduslikku funktsiooni. Peegli eesmärk on näidata, et tingiva kõneviisi kasutus ei piirdu üksnes tingimuse väljendamisega, vaid hõlmab laiemat hulka semantilisi ja pragmaatilisi kasutusviise. Peegli järgi ühendab neid funktsioone asjaolu, et kõneleja ei käsitle tingiva kõneviisiga väljendatud tegevust kindlasti toimuva või toimununa.

Peegel eristab järgmised tingiva kõneviisi funktsioonid: tingimus, soov, viisakus, võimalikkus, kõhklikkus/kahtlus, oletus, näilisus, eesmärk/otstarve ning käsk. Kuigi mitmete funktsioonide piirid on hägusad ja nendevaheline eristamine ei ole alati üheselt selge, on selline jaotus analüüsi seisukohalt otstarbekas, võimaldades kirjeldada tingiva kõneviisi kasutuse mitmekesisust.

Tingimusfunktsioonis kasutatakse tingivat kõneviisi nii tingivas kõrvallauses kui ka peallauses. Peegel rõhutab, et tingivas kõrvallauses väljendab tingiv kõneviis otseselt tingimust, samas kui peallauses osutab see pigem tingimuse järeldusele või tulemusele.

Soovifunktsioonis väljendab tingiv kõneviis kõneleja soovi, millel on sageli tagasihoidlikkuse või ebakindluse varjund. Selline kasutus erineb kindlast kõneviisist, kuna

tingiva kõneviisi vorm pehmendab väljendatud tahet ja jätab selle realiseerumise lahtiseks. Soov võib olla nii täidetav kui ka ebareaalne.

Viisakusfunktsioon on soovifunktsiooniga tihedalt seotud ning esineb eelkõige pöördumistes. Tavaliselt esitatakse sel juhul kaudne soov või küsimus, kus tingiv kõneviis lisab tagasihoidlikkuse varjundi.

Võimalikkuse funktsioonis väljendab tingiv kõneviis tegevuse potentsiaalsust ja seda kas eitades või jaatades. Tingiv kõneviis võib hõlmata nii reaalseid kui ka ebareaalseid võimalusi.

Kõhkluse ja kahtluse funktsioonis kasutatakse tingivat kõneviisi sageli küsimustes või arutlustes, kus kõneleja väljendab ebakindlust või kahtlust millegi suhtes.

Oletuse funktsioonis kasutatakse tingivat kõneviisi olukordades, kus kõneleja ei esita väidet kindlana, vaid käsitleb seda oletuslikuna. Peegel märgib, et oletus on sisuliselt lähedane nii kõhkluse ja kahtluse kui ka võimalikkuse funktsiooniga ning nendevaheline eristamine ei ole alati üheselt selge. Käesolevas töös eristan võimalikkuse ja oletuse funktsiooni konteksti põhjal, lähtudes Peegli esitatud näidetest: võimalikkuse puhul esitatakse tegevus ühe võimaliku variandina, samas kui oletuse puhul antakse hinnang olukorra või kellegi käitumise kohta. Selline eristus ei ole alati ühene, kuna funktsioonide piirid on hägusad ning konkreetne tõlgendus sõltub kontekstist.

Näilisuse funktsioonis esineb tingiv kõneviis peamiselt konstruktsioonides koos sidesõnadega *kui*, *nagu*, *otsekui*, *justkui*, mille abil kirjeldatakse olukorda näiva või kujuteldavana.

Eesmärgi ja otstarbe funktsioonis kasutatakse tingivat kõneviisi lausetes, mis väljendavad kavandatud või taotletavat tegevust. Sellisel puhul ei ole tegevus realselt toimuv, vaid tulevikus toimuv.

Käskiva funktsiooni puhul võib tingiv kõneviis esineda pehmendatud käsuna ja eeskätt murdekeeles. Peeglil esines käskiv funktsioon vaid rannamurdes, nt *tuleks nüit sina!* `tule nüüd sina`. Minu materjalis käskivat funktsiooni ei leidunud üldse.

Peegel rõhutab, et tingiva kõneviisi tähendusfunktsioonide vahele võib olla keeruline selgeid piire tõmmata. Samas näitab selline funktsioonide jaotus, et tingiv kõneviis täidab eesti keeles märksa mitmekesisemaid ülesandeid, kui üksnes tingimuse väljendamine.

2. Uurimismaterjal ja -meetod

2.1. Uurimismaterjal

Uurimuse alusmaterjali moodustavad neli eri ajastu populaarset näidendit: Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola” (1872), Hugo Raudsepa „Mikumärdi” (1929), Ardi Liivese „Viini postmark” (1964), Andrus Kivirähki „Eesti matus” (2002). Valik esindab eesti näitekirjanduse üle saja aasta pikkust ajavahemikku ning annab võimaluse jälgida tingiva kõneviisi võimalikke muutusi.

Lydia Koidula (1843–1886) kirjutatud „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola” on Eesti esimene algupärane näidend. Tegemist on õpetliku naljamänguga, mis sündis koos rahvusliku teatriga. Teose süžee leidis Koidula Pärnu Postimehest, kus ilmunud loos Saaremaa mees luges ajalehekuulutust valesti ning kannatas sellepärast suurt rahalist kahju. Näidendis kasutatakse eelkõige tarkuse ja rumaluse vastandamist, kuid seda raamib Koidulale iseloomulik armastusliin. Pärast trükis ilmumist levis näidend kiiresti üle Eesti, muutudes näitemängutruppide repertuaari põhivaraks. Koidula näidendid olid pikalt näitekirjanduse eeskujuks teistele kirjanikele. (Epner jt 2006: 22-23) Keeleteaduslikust vaatepunktist on näidend eriti väärtuslik seetõttu, et selle dialoogis leidub rikkalik ja mitmekesine 19. sajandi eesti keele kasutus. Hennoste jt (2024) analüüsisid samas näidendis partiklite kasutust ning näitavad, kuidas kirjanduslik dialoog peegeldab osaliselt oma aja spontaanse suulise keele jooni, kuigi on autoripäraselt tihendatud ja stiliseeritud.

Hugo Raudsepp (1883–1952) oli mõjukas näitekirjanik, teatrikriitik ja ajakirjanik, kelle komöödiad ühendasid terava ühiskonnakriitika ja ladusa, rahvapärase dialoogi. „Mikumärdi” (1929) käsitleb linna ja maa vastandust, sotsiaalse tõusiklikkuse probleeme ning majanduslikke ja poliitilisi konflikte. Raudsepp loob värvikaid karaktereid ja kasutab päevakajalisuse parodeerimist, mille kaudu peegeldub tollase ühiskonna mentaliteet. (Epner jt 2006: 58-59) „Mikumärdi” dialoog jätab oma kõnekeelsuse ja rahvalikkuse tõttu mulje loomulikust suhtlusest ning muudab teose sobivaks materjaliks keelepragmatiliste nähtuste, sh tingiva kõneviisi funktsioonide uurimisel. Rahvaliku dialoogi rohkus võimaldab vaadelda, kuidas tingiv kõneviis toimib 20. sajandi alguse draamatekstis tegelastevaheliste suhete, hoiakute ja pehmemendamiste märkimisel.

Ardi Liives (1929–1992) oli 1950. –1960. aastatel üks viljakamaid näitekirjanikke. Kõige suurema lavamenu pälvis tema näidenditest „Viini postmark” (1963), kus üks mees oli kihlveo tõttu sunnitud nõukogude süsteemis terve päeva tött rääkima. (Rähesoo 2011: 345–348) „Viini

postmargis“ tehakse nalja tarbijaliku ellusuhtumise ja bürokraatliku asjaajamise üle (Kask 1987: 296). Näidendi keskne situatsioon – tegelane, kes on sunnitud tõtt rääkima – loob rohkelt suhtlusolukordi, kus avalduvad tegelastevahelised pinged, hoiakud ja sotsiaalsed normid. Selline situatsioonipõhine dialoog pakub head ainet tingiva kõneviisi funktsioonide analüüsimiseks.

Andrus Kivirähk (s. 1970) on üks viimaste kümnendite mõjukamaid ja mängitumaid eesti näitekirjanikke. Eesti Draamateatri andmetel esietendus Kivirähki näidend „Eesti matus“ 8. juunil 2002 ja viimane etendus toimus 9. juulil 2021. Kokku anti lavastusena 286 etendust, mis kinnitab selle pikaajalist populaarsust Eesti teatris (Eesti Draamateater). Näidend kujutab ühe keskmise eesti perekonna suhteid ja tööteemalisi pingeid matuste kontekstis, põimides rahvalikku huumorit, äratuntavaid karaktereid ja argiseid dialoogisituatsioone. Selline dialoogipõhine ja tugevalt äratuntavale argisuhtlusele toetuv kompositsioon teeb näidendist sobiva allikmaterjali tingiva kõneviisi kasutuse analüüsimiseks tänapäevases draamakeeles.

Kokku moodustavad need neli komöödiat ajalooliselt ja keeleliselt mitmekesise, kuid ühtse dialoogipõhise materjalikorpuse, mis võimaldab uurida tingiva kõneviisi kasutusmustreid eesti näidendikeeles ja nende võimalikku muutumist ajas. Draamatekstide fikseeritud dialoogid kajastavad ühtaegu nii oma perioodi normeeritud kirjakeelt kui ka suulise suhtluse pragmaatilisi jooni, võimaldades jälgida keelekasutuse muutumist kirjandusliku ja suulise stiili piiiril.

2.2. Uurimismeetod

Kõigi näidendite puhul kogusin tingiva kõneviisi esinemisjuhud kokku läbilugemise teel paberkandjal tekstidest. Kõik uuritavates näidendites esinevad tingiva kõneviisi vormid kandsin struktureeritud andmestikku. Nelja näidendi peale tuli kokku 414 tingiva kõneviisi juhtu. Andmete talletamiseks koostasini Exceli tabeli, kus iga tingiva kõneviisi esinemisjuhu esitasin eraldi real. Märgeandatud kategooriad on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Andmestiku märgendamisel kasutatud kategooriad

Kategooria	Selgitus
Näite number	Igale näitele omistatud järjekorranumber
Näidendi pealkiri	Teose pealkiri, millest näide pärineb: „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“, „Mikumärki“, „Viini postmark“, „Eesti matus“

Autor	Näidendi autor: Lydia Koidula, Hugo Raudsepp, Ardi Liives, Andrus Kivirähk
Ilumumisaasta	Teose esmailumumise aasta: 1872, 1929, 1964, 2002
Lehekülg	Lehekülg, millelt näide on võetud
Kõneleja nimi	Tegelase nimi, kes lause lausub
Lause/kontekst	Näitelause tulpa kandsin tingivat kõneviisi sisaldava lause, kuna enamasti piisas funktsiooni määramiseks üksiklausest. Vajaduse korral lisasin ka laiemat konteksti, kui tähendus ei selgunud üksiklausest.
Tingiva kõneviisi verbifraas	Lauses esinev tingiva kõneviisi verbifraas
Põhiverb	Verbifraasi põhiverb
Tingiva kõneviisi tunnus	Kasutatud tingiva kõneviisi morfoloogiline tunnus (-ks või -ksi-)
Aeg	Verbi ajavorm (minevik või olevik)
Subjekt	Märkisin kas subjekt on lauses väljendatud või mitte (isikulise asesõna puhul märkisin, kas esineb selle pikk või lühike vorm)
Isik	1., 2., 3. isik või umbisikulise tegumoega vorm
Eitus	Märkisin, kas verbifraas on eituses või jaatuses
Funktsioon	Määrasin tingiva kõneviisi kasutusfunktsiooni (eesmärk/otstarve, käsk, kõhklus/kahtlus, näilisus, oletus, soov, tingimus, viisakus või võimalikkus)

Töös kasutan kombineeritult kvantitatiivset ja kvalitatiivset analüüsi. Kvantitatiivse analüüsi eesmärk on kirjeldada tingiva kõneviisi vormide ja funktsioonide jaotust ning võrrelda nende esinemissagedust eri näidendite lõikes. Analüüsi viisin läbi Microsoft Excelis, kasutades pivot-tabeleid ja sagedusanalüüsi. Analüüs hõlmas tingiva kõneviisi funktsioonide esinemissageduse, vormide (pöördelõpuga või pöördelõputa), ajavormide (olevikuline ja minevikuline tingiv) ning isikujaotuse kirjeldamist, samuti erinevate tunnuste vaheliste seoste uurimist risttabelite abil (nt vorm × funktsioon).

Kvalitatiivse analüüsi eesmärk on tõlgendada tingiva kõneviisi kasutust dialoogikontekstis ning kirjeldada, millist suhtluslikku rolli tingiv kõneviis erinevates olukordades täidab. Analüüsis uurin tingiva kõneviisi funktsioonide realiseerumist ning nende seost vormiliste

tunnustega. Kvalitatiivne analüüs põhineb üksiknäidete kontekstipõhisel tõlgendamisel ning keskendub sellele, kuidas tingiva kõneviisi funktsioonid konkreetses dialoogis realiseeruvad. Näidete valikul ja tõlgendamisel lähtun kvantitatiivse analüüsi tulemustest, mis võimaldavad esile tuua tüüpilisemaid kasutusmustreid.

Märgendamine ja funktsioonide määramine põhineb uurija tõlgendusel, mistõttu võivad piiripealsed juhtumid olla mitmeti tõlgendatavad. Selle mõju vähendamiseks kasutasin kogu materjalis ühtseid otsustusreegleid ning lähtusin järjekindlalt samast teoreetilisest alusest (Peegel 1957). Eriti problemaatiline võis olla semantiliselt lähedaste funktsioonide eristamine, näiteks oletuse ja võimalikkuse puhul. Nende eristamisel lähtusin sellest, kas lauses hinnatakse konkreetset olukorda (oletus) või viidatakse üldisele potentsiaalsusele (võimalikkus).

3. Tulemused

3.1. Tingiva kõneviisi funktsioonid

Kokku esineb analüüsitud materjalis 414 tingiva kõneviisi vormi. Kõige sagedasem funktsioon on tingimus (149 juhtu), millele järgnevad soov (77 juhtu), oletus (55 juhtu) ning kõhkklus/kahtlus (51 juhtu). Harvem esinevad eesmärgi/otstarbe (32 juhtu), võimalikkuse (21 juhtu), viisakuse (20 juhtu) ja näilisuse (9 juhtu) funktsioonid. Tingiva kõneviisi funktsioonide jaotust eri näidendites kajastab tabel 2.

Tabel 2. Tingiva kõneviisi funktsioonide jaotus analüüsitud näidendites

Funktsioon	Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola	Mikumärdi	Viini postmark	Eesti matus	Kokku
eesmärk/otstarve	1 (0,9%)	8 (6,2%)	11 (15,9%)	12 (11,4%)	32
kõhkklus/kahtlus	19 (17,1%)	15 (11,6%)	8 (11,6%)	9 (8,6%)	51
näilisus	2 (1,8%)	3 (2,3%)	1 (1,4%)	3 (2,9%)	9
oletus	10 (9%)	17 (13,2%)	10 (14,5%)	18 (17,1%)	55
soov	28 (25,2%)	26 (20,2%)	7 (10,1%)	16 (15,2%)	77
tingimus	42 (37,8%)	52 (40,3%)	20 (29%)	35 (33,3%)	149
viisakus	2 (1,8%)	5 (3,9%)	10 (14,5%)	3 (2,9%)	20
võimalikkus	7 (6,3%)	3 (2,3%)	2 (2,9%)	9 (8,6%)	21
Kokku (juhtude arv)	111	129	69	105	414

Tingimusfunktsiooni suur osakaal (36%) on ootuspärane, kuna tingiv kõneviis on eesti keeles keskne vahend hüpoteetiliste olukordade väljendamiseks. Peegli (1957) järgi ei väljenda tingimuslauses ja pealauses esinev konditsionaal täpselt sama tähendust: kõrvallauses märgib see tingimust, pealauses aga tingimuse järeldust või tulemust. Käesolevas töös on need siiski koondatud ühe tingimusfunktsiooni alla, sest nad moodustavad tervikliku tingimusliku tähendusseose. Tingimus esineb sageli *kui... siis* tüüpi konstruktsioonides (vt näidet 1), kus kirjeldatakse võimalikku, kuid realiseerumata olukorda. Näites (1) esineb kaks tingiva kõneviisi vormi (*oleksid* ja *oleksid võtnud*), mis mõlemad väljendavad tingimuslikku seost ning on seetõttu liigitatud tingimusfunktsiooni alla.

- (1) Kui sa oleksid maamees, siis sa oleksid kah sel sügisel kartuleid võtnud, ükski maamees ei saa kartulivõtu ajal mööda ilma ringi matkata, ainult linnavurlel on aega laialt käes. (Kivirähk 2002: 180-181)

Tingimusfunktsioon esines kõige sagedamini kõigis analüüsitud näidendites. Suurim oli selle osakaal näidendis „Mikumärdi“ (40,3%) ning väiksem näidendis „Viini postmark“ (29%). Tulemused viitavad sellele, et tingimusfunktsioon on kõigis vaadeldud näidendites tingiva kõneviisi keskne kasutusviis ning selle tähtsus on eri ajastutel püsinud suhteliselt stabiilsena.

Teiseks sagedasemaks funktsiooniks osutus soov (18,6%), mille puhul tingiv kõneviis väljendab kõneleja tahet või eelistust. Soovlaused on sageli seotud kõnelejaga ning sisaldavad esimest isikut. Näites (2) väljendatakse tagantjärele soovi tegevuse suhtes, milles kõneleja ei ole osalenud.

- (2) Me oleksime tahtnud ka tulla! (Kivirähk 2002: 160)

Soovlausetes osakaal varieerub näidenditi märkimisväärselt. Kõige suurema osa tingiva kõneviisi juhtudest moodustab see näidendis „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ (25,2%) ning sellele järgneb „Mikumärdi“ (20,2%), samas kui „Viini postmargis“ on selle osakaal väiksem (10,1%). See viitab sellele, et soovifunktsiooni roll ei ole näidendites ühesugune ning sõltub tõenäoliselt sellest, kui keskne on tegelaste kõnes isiklike soovide väljendamine.

Oletuse (13,3%) ja kõhkluse/kahtluse (12,3%) funktsioonid esinevad samuti suhteliselt sagedasti ning on jaotunud näidendite vahel ühtlasemalt. Mõlema funktsiooni puhul ei kirjeldata otseselt tegelikke sündmusi, vaid hinnatakse võimalikke olukordi või seatakse kahtluse alla mingi väide. Oletuse puhul väljendatakse sageli hinnangut kellegi teise võimaliku käitumise või olukorra arengu suhtes. Näites (3) ei väideta, et tegevus on toimunud, vaid esitatakse oletus selle kohta, mis oleks võinud juhtuda.

- (3) See ogar oleks teab kuhu kolistanud! (Liives 1964: 73)

Kõhkluse ja kahtluse puhul esinevad sageli küsilaused, kus tingiv kõneviis väljendab ebakindlust või vastuseisu. Näites (4) ei küsita üksnes infot, vaid seatakse kahtluse alla tegevuse vajalikkus. Tingiva kõneviisi vorm *peaksin* võimaldab väljendada kõneleja kõhklust või vastumeelsust tegevuse suhtes, esitamata seda otsese väitena..

- (4) Miks ma peaksin neid poest ostma? (Kivirähk 2002: 163)

Võrdlemisi harva esinevad näilisuse (2,2%) ja viisakuse (4,8%) funktsioonid. Näilisus ilmneb minu materjalis peamiselt konstruktsioonides *nagu oleks* või *nagu poleks*, mille abil

kirjeldatakse olukorda mitte tegelikuna, vaid näivana või kujutelduna. Näites (5) ei väideta otseselt, et kirjeldatud olukord vastab tegelikkusele, vaid luuakse mulje, justkui see oleks nii.

(5) Sind nagu polekski enam, on hall vari. (Liives 1964: 23)

Viisakusfunktsiooni suhteliselt väike osakaal võib olla seotud draamateksti eripäraga: kuigi dialoog jälgendab suulist suhtlust, ei ole see spontaanne, vaid autori poolt kujundatud, mistõttu ei pruugi igapäevase suhtluse viisakusstrateegiad samal määral esile tulla. Tähelepanuväärne on viisakusfunktsiooni suur osakaal näidendis „Viini postmark“ (14,5%), samas kui teistes näidendites jääb selle osakaal alla 4%. See viitab sellele, et selles näidendis kasutatakse tingivat kõneviisi märksa sagedamini suhtluseesmärkide pehmendamiseks kui ülejäänud analüüsitud näidendites. Näites (6) väljendub viisakus eeskätt kaudse küsimuse kaudu: tingiv kõneviis koos eitusega võimaldab esitada ettepaneku või küsimuse pehmendatult, ilma et see mõjuks pealetükkivalt. Selline vorm jätab adressaadile rohkem tõlgendusruumi ning vähendab otsese surve tunnet.

(6) Kas see ei huvitaks teid? (Liives 1964: 48)

Ka eesmärgi/otstarbe (7,7%) ja võimalikkuse (5,1%) funktsioonid on vähem levinud kui tingimus-, soovi-, oletuse ja kõhkluse/kahtluse funktsioonid. Eesmärgi- ja otstarbefunktsioonis väljendab tingiv kõneviis tegevuse eesmärki või taotletavat tulemust. Näites (7) kasutatakse tingivat kõneviisi *et*-konstruktsioonis, mille kaudu väljendatakse taotletavat tulemust, nimelt seda, et hobune õigel ajal rakkes oleks.

(7) Et tal hoby õigel ajal rakkes oleks! (Raudsepp 1929: 148)

Võimalikkuse puhul väljendab tingiv kõneviis potentsiaalset tegevust või ühe võimaliku lahendusena esitatud varianti. Näites (8) ei esitata tegevust otsese ettepanekuna ega kindla kavatsusena, vaid ühe võimalusena teiste seas, jättes selle realiseerumise lahtiseks.

(8) Võiks ju ühe maja maha müüa! (Kivirähk 2002: 159)

Kokkuvõttes näitab analüüs, et tingiva kõneviisi kasutus jaotub selgelt eri funktsioonide vahel, millest domineeriv on tingimusfunktsioon, samas kui soov, oletus ning kõhklus/kahtlus moodustavad samuti olulise osa kasutusjuhtudest. Harvemini esinevad näilisuse ja viisakuse funktsioonid, mis seostuvad spetsiifilisemate väljendusviisidega. Tulemused osutavad, et tingiv kõneviis ei piirdu üksnes hüpoteetiliste olukordade väljendamisega, vaid täidab draamatekstides mitmeid pragmaatilisi ülesandeid, võimaldades esitada hinnanguid, soove ja kaudseid kõneakte. Näidendite võrdlus näitab, et funktsioonide jaotus varieerub teoseti, näiteks

esineb soovifunktsioon sagedamini varasemates näidendites („Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ 25,2% ja „Mikumärdi“ 20,2% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest), samas kui „Viini postmargis“ on selle osakaal väiksem (10,1%). Seevastu viisakusfunktsioon on eriti sage „Viini postmargis“ (14,5%), kuid märksa harvem teistes näidendites. Seega ei ole tingiva kõneviisi funktsioonide jaotus analüüsitud materjalis ühtlane, vaid sõltub nii konkreetsest tekstist, kujutatavatest suhtlusolukordadest kui ka võimalikest ajastulistest eripäradest.

3.2. Sagedasemate põhiverbide ja funktsioonide seosed tingiva kõneviisi konstruktsioonides

Tabel 3 esitab analüüsitud materjalis kõige sagedamini esinevad põhiverbid ning nende jaotuse tingiva kõneviisi funktsioonide lõikes. Sagedasemad põhiverbid hõlmavad kokku 201 juhtu ehk 48,6% kõigist analüüsitud tingiva kõneviisi vormidest (414 juhtu). See võimaldab vaadelda, millised verbid seostuvad tingiva kõneviisi kasutuses sagedamini erinevate funktsioonidega.

Tabel 3. Tingiva kõneviisi sagedasemad verbid

Vorm	eesmärk/ otstarve	kõhklus/ kahtlus	näilisus	oletus	soov	tingimus	viisakus	võimalikkus	Kokku
olema	11	10	5	15	9	36	2	2	90
saama	2	6	0	1	4	7	0	1	21
andma	0	0	0	0	3	13	1	0	17
võtma	1	1	0	2	6	5	1	1	17
teadma	0	5	0	1	5	4	0	0	15
tulema	0	1	0	3	3	5	1	2	15
minema	0	2	0	1	2	8	1	0	14
ütleva	0	3	0	3	0	5	0	1	12
Kokku	16	26	6	26	32	83	6	7	201

Kõige sagedamini esineb materjalis verb *olema* (21,7% kõigist juhtudest), mille kasutus jaguneb mitme funktsiooni vahel. Kõige sagedamini esineb see tingimusfunktsioonis (36 juhtu), kuid sageli kasutatakse seda ka oletusfunktsioonis (15 juhtu), eesmärgi ja otstarbe väljendamisel (11 juhtu) ning kõhkluse ja kahtluse funktsioonis (10 juhtu). Seega ei seostu verb *olema* üksnes ühe kindla funktsiooniga, vaid seda kasutatakse tingiva kõneviisi konstruktsioonides mitmekülgset.

Tingimusfunktsioonis kasutatakse verbi *olema* sageli olukorra või seisundi hindamiseks. Näites (9) väljendatakse hinnangut selle kohta, milline olukord oleks teatud tingimuse korral parem või sobivam.

- (9) Arvan, et kui vanamees ise omale need traadid tõmbaks, see oleks kristlikum.
(Raudsepp 1929: 115)

Oletusfunktsioonis kasutatakse verbi *olema* sageli võimalike olukordade või hinnangute väljendamiseks. Näites (10) väljendatakse oletust publiku suhtumise kohta. Tingiva kõneviisi vorm *oleks* esineb kõneleja hinnangus selle kohta, millist süzee arengut publik usutavaks peab.

- (10) Vaata, seni kui tüdruk meest pole leidnud, publik lihtsalt ei usu, et sel kometil oleks lõpp! (Raudsepp 1929: 167)

Sageduselt järgmine verb on *saama* (21 juhtu), mis esineb kõige sagedamini tingimusfunktsioonis (7 juhtu) ning kõhkluse ja kahtluse väljendamisel (6 juhtu). Tingimusfunktsioonis esineb *saama* tingiva kõneviisi vorm sageli *kui*-konstruktsioonides, kus kirjeldatakse hüpoteetilist olukorda. Näites (11) väljendatakse tingimuslikku seost, kus ühe olukorra võimalik realiseerumine sõltub teisest tingimusest. Kõneleja väidab, et tal oleks võimalik saada kümme teist, kui ta seda sooviks. Tingiva kõneviisi vormid *saaksin* ja *tahaksin* aitavad esitada kirjeldatud olukorda hüpoteetilise võimalusena.

- (11) Pealegi saaksin kümme teist, kui tahaksin, sest et liisu alt lahti olen. (Koidula 1872: 6)

Verbid *andma* ja *võtma* esinevad mõlemad 17 juhul. Verbi *andma* kasutatakse peamiselt tingimusfunktsioonis (13 juhtu), samas kui verb *võtma* seostub lisaks tingimusfunktsioonile (5 juhtu) sageli ka soovifunktsiooniga (6 juhtu). Näites (12) kasutatakse verbi *andma* tingimusfunktsioonis. Tingiva kõneviisi vorm *annaks* aitab väljendada tegevust, mis realiseeruks üksnes tingimuslauses kirjeldatud olukorra korral. Seega esitatakse tegevust hüpoteetilise tagajärjena, mille toimumine sõltub kindla tingimuse täitumisest.

- (12) Oleks sõda, annaks kohtu alla. (Liives 1964: 23)

Verbi *võtma* kasutatakse soovifunktsioonis sageli kõneleja eelistuse või soovi väljendamiseks. Näites (13) väljendab kõneleja positiivset hoiakut ja eelistust konkreetse isiku suhtes. Tingiva kõneviisi vorm *võtaksin* aitab esitada tegevuse soovitava võimalusena, mitte kindla kavatsusena.

- (13) Tema ma võtaksin varsti! (Koidula 1872: 12)

Verbid *teadma* ja *tulema* esinevad mõlemad 15 juhul. Verbi *teadma* kasutatakse kõige sagedamini kõhkluse ja kahtluse väljendamisel (5 juhtu) ning soovifunktsioonis (5 juhtu), kuid see esineb ka tingimusfunktsioonis (4 juhtu). Selline jaotus näitab, et verb *teadma* esineb sageli olukordades, kus väljendatakse teadmise puudumist, ebakindlust või soovi mingit asjaolu teada saada. Näites (14) väljendab kõneleja soovi teada saada mingit konkreetset asjaolu.

(14) Kui ma seda teaksin! (Liives 1964: 64)

Verbi *tulema* kasutus jaguneb ühtlasemalt mitme funktsiooni vahel, kuid kõige sagedamini esineb see tingimusfunktsioonis (5 juhtu). Näites (15) seotakse tulemine otseselt tingimusega (*kui ma võtan*), mistõttu esitatakse tegevust võimaliku, kuid mitte kindlana.

(15) Ta ometi viimati ütles mulle, et ta küll tuleks mulle õemeheks, kui ma võtan.
(Koidula 1872: 12)

Verbi *minema* (14 juhtu) kasutatakse samuti peamiselt tingimusfunktsioonis (8 juhtu), verbi *ütlema* (12 juhtu) kasutatakse kõige sagedamini samuti tingimusfunktsioonis (5 juhtu) kuid ka kõhkluse ja kahtluse ning oletuse funktsioonis (mõlemas 3 juhtu).

Näidendite lõikes on kõige sagedasem põhiverb kõigis analüüsitud teostes *olema*. Selle osakaal kõigist tingiva kõneviisi juhtudest on suurim näidendis „Mikumärdi“, kus verb *olema* esineb 34 juhul ehk 26,4% kõigist tingiva kõneviisi vormidest. „Säärases mulgis“ esineb *olema* 24 juhul (21,6%), „Viini postmargis“ 13 juhul (18,8%) ning „Eesti matuses“ 19 juhul (18,1%). Ka teiste sagedasemate põhiverbide kasutus varieerub näidenditi, kuid üldjoontes korduvad samad verbid eri teostes. Seega ei ilmne näidendite vahel suuri erinevusi selles, milliseid põhiverbe tingiva kõneviisi konstruktsioonides kasutatakse, vaid pigem nende kasutussageduses.

Sagedasemate põhiverbide võrdlus näitab, et tingiva kõneviisi kasutus ei piirdu üksikute kindlate verbidega ega seostu ühetaoliselt ühe funktsiooniga. Mitmed sagedased verbid, eriti *olema*, esinevad erinevates funktsioonides, samas kui mõned verbid kalduvad sagedamini kindlatesse kasutusvaldkondadesse. Kõige tugevam seos ilmneb tingimusfunktsiooniga, milles esineb enamik tabelis toodud sagedasemaid põhiverbe. See peegeldab ka tingimusfunktsiooni kesksel rollil kogu analüüsitud materjalis.

3.3. Pöördelõpuga ja pöördelõputa tingiva kõneviisi vormide seosed funktsioonidega

Analüüsitud materjalis esineb kokku 414 tingiva kõneviisi vormi, millest 261 (63%) on pöördelõputa ja 153 (37%) pöördelõpuga vormid. Selline jaotus viitab esmapilgul pöördelõputa vormide selgele ülekaalule. Tulemuste tõlgendamisel tuleb siiski arvestada, et kõik tingiva kõneviisi vormid ei võimalda pöördelõpuga ja pöördelõputa vormi vaheldumist. Materjalis esineb 255 juhtu (61,6% kõigist tingiva kõneviisi vormidest), mille puhul vormiline varieerumine ei ole võimalik. Selliste juhtude hulka kuuluvad kolmanda isiku ainsuse vormid, eitavad vormid ning umbisikulise tegumoe vormid. Need kategooriad ei ole teineteist välistavad, vaid võivad kattuda. Materjalis leidub 213 kolmanda isiku ainsuse vormi, 65 eitavat vormi ning 11 umbisikulise tegumoe vormi. Nende vormide puhul puudub pöördelõpuga vaste, mistõttu ei saa neid käsitleda vormilise varieerumise näidetena. Seega ei näita pöördelõputa vormide ülekaal kogu materjalis tingimata nende eelistamist pöördelõpuga vormidele, vaid peegeldab osaliselt tingiva kõneviisi vormisüsteemi iseärasusi.

Juhtudest, mille puhul vormiline varieerumine ei ole võimalik, moodustavad suurima osa kolmanda isiku ainsuse vormid. Kõige suurem on kolmanda isiku ainsuse vormide osakaal näidendis „Mikumärdi“, kus neid esineb 79 juhul ehk 61,2% kõigist tingiva kõneviisi vormidest. „Eesti matuses“ moodustavad need 52,4% (55 juhtu), „Viini postmargis“ 52,2% (36 juhtu) ning „Säärases mulgis“ 38,7% (43 juhtu). Seega kasutatakse kõigis näidendites tingivat kõneviisi sagedasti olukordades, kus kirjeldatakse või hinnatakse mõne teise isiku võimalikku tegevust või olukorda, kuid eriti selgelt tuleb see esile „Mikumärdis“. Näites (16) väljendab tingiva kõneviisi vorm kõneleja hinnangut teise isiku võimaliku käitumise kohta. Näites ei kirjeldata tegelikku sündmust, vaid oletatakse, kuidas kõnealune isik teatavas olukorras käituks.

(16) See plika sööks kõik präänikud poes ise ära! (Raudsepp 1929: 111)

Funktsioonide lõikes ongi kolmanda isiku ainsuse vormide osakaal suurim oletusfunktsioonis. Neid esineb seal 45 juhul, mis moodustab 81,8% kõigist oletusfunktsiooni juhtudest. Eesmärgi- ja otstarbefunktsioonis leidub kolmanda isiku ainsuse vorme 18 juhul ehk 56,3% vastava funktsiooni juhtudest, näilisusfunktsioonis 5 juhul ehk 55,6% juhtudest, võimalikkuse funktsioonis 11 juhul ehk 52,4% juhtudest, tingimusfunktsioonis 73 juhul ehk 49% juhtudest, kõhkluse- ja kahtluse funktsioonis 24 juhul ehk 47,1% juhtudest ning soovifunktsioonis 33 juhul ehk 42,9% juhtudest. Kõige väiksem on kolmanda isiku ainsuse vormide osakaal viisakusfunktsioonis, kus neid esineb 4 juhul ehk 20% kõigist selle funktsiooni juhtudest.

Seega seostuvad kolmanda isiku ainsuse vormid kõige tugevamalt oletusfunktsiooniga, kus tingivat kõneviisi kasutatakse sageli mõne teise isiku võimaliku käitumise või suhtumise hindamiseks.

Näites (17) väljendab tingiva kõneviisi vorm *teeks* oletust teise isiku võimaliku tegevuse kohta. Kõneleja ei kirjelda tegelikku sündmust, vaid esitab hinnangu selle kohta, kuidas kõnealune isik teatavas olukorras tõenäoliselt käituks.

(17) Tõsi, seda ta teeks! (Raudsepp 1929: 139)

Sarnane kasutus ilmneb ka näites (18), kus kõneleja hindab teise isiku võimalikku käitumist hüpoteetilises olukorras. Ka siin ei kirjeldata tegelikult toimunud sündmust, vaid esitatakse oletus selle kohta, kuidas Sass oleks samas olukorras tõenäoliselt käitunud.

(18) Mina ei tea ka, küll Sass oleks raiunud! (Kivirähk 2002: 158)

Oletusfunktsioonis ei hinnata alati üksnes võimalikku tegevust, vaid ka inimest ennast. Näites (19) kasutatakse tingiva kõneviisi vormi teise isiku sobivuse hindamiseks. Kõneleja väljendab arvamust, et Märt oleks võrreldes mõne teise võimaliku kandidaadiga parem valik.

(19) Märt oleks ometi veel teine lugu! (Koidula 1872: 46)

Eitavaid tingiva kõneviisi vorme esineb materjalis 65. Ka nende puhul puudub võimalus pöördelõpuga ja pöördelõputa vormi vahel valida, sest tingiva kõneviisi eitus realiseerub alati pöördelõputa kujul. Seetõttu ei saa eitavaid vorme käsitleda pöördelõputa vormi eelistamisena teiste võimalike variantide arvelt, vaid tegemist on tingiva kõneviisi süsteemist tuleneva vormipiiranguga. Eitavad tingiva kõneviisi vormid esinevad materjalis mitmesugustes funktsioonides. Näidetes (20) ja (21) kasutatakse eitavat vormi *ei peaks* kõhkluse/kahtluse väljendamiseks. Mõlemal juhul ei väljenda kõneleja otsest väidet, vaid esitab võimaliku olukorra retoorilise küsimuse vormis, väljendades sellega kõhklust või kahtlust selle suhtes.

(20) Miks nad ei peaks maksuma? (Koidula 1872: 52)

(21) Miks meist sõpru ei peaks saama? (Koidula 1872: 5)

Eitavad tingiva kõneviisi vormid esinevad sageli ka viisakusfunktsioonis. Näidendis „Viini postmark“ on viisakusfunktsiooni näited peaaegu eranditult eitavad, vaid kaks juhtu on jaatavad. Näites (22) esitatakse palve kaudsel ja pehmentatud viisil. Viisakus väljendub siin tingiva kõneviisi, eituse ja küsimusvormi koosmõjus.

(22) Kas ei saaks mõned remondimehed ja väikest materjalivärki siia sõidutada - oma tehase inimesele abiks ja heaks? (Liives 1964: 20)

Kogu materjalis domineerib seega pöördelõputa vorm, kuid seda mõjutavad suurel määral vormid, mille puhul varieerumine ei ole võimalik. Seetõttu analüüsisin eraldi neid juhte, kus nii pöördelõpuga kui ka pöördelõputa vorm olid võimalikud. Selliseid juhte esines materjalis kokku 159 ehk 38,4% kõigist tingiva kõneviisi vormidest. Nendest 152 juhul (95,6%) kasutati pöördelõpuga vormi ning 7 juhul (4,4%) pöördelõputa vormi. Seega ilmneb, et juhtudel, kus vormiline varieerumine on võimalik, domineerib selgelt pöördelõpuga vorm. Tabelis 4 on esitatud pöördelõpuga ja pöördelõputa vormide jaotus funktsioonide lõikes juhtudel, kus varieerumine on võimalik.

Tabel 4. Pöördelõpuga ja pöördelõputa vormide jaotus funktsioonide lõikes, kus varieerumine on võimalik

Funktsioon	pöördelõpuga	pöördelõputa	Kokku
tingimus	63	2	65
soov	41	3	44
kõhklus/kahtlus	17	0	17
eesmärk/otstarve	8	1	9
oletus	8	0	8
võimalikkus	7	0	7
viisakus	6	1	7
näilisus	2	0	2
Kokku	152	7	159

Tabelist 4 ilmneb, et juhtudel, kus vormiline varieerumine on võimalik, domineerib kõigis funktsioonides selgelt pöördelõpuga vorm. Sarnane tendents ilmneb ka näidendite lõikes. Juhtudel, kus vormiline varieerumine on võimalik, domineerib kõigis analüüsitud näidendites pöördelõpuga vorm. Kõige suurem on selle osakaal näidendis „Viini postmark“, kus pöördelõpuga vorme esineb 22 juhul 23-st (95,7%). Väga sarnane on olukord näidendites „Eesti matus“ (41 juhtu 42-st ehk 97,6%) ja „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ (49 juhtu 51-st ehk 96,1%). Ka „Mikumärdis“ moodustavad pöördelõpuga vormid selge enamuse (40 juhtu 43-st ehk 93,0%). Seega ei ilmne analüüsitud näidendite vahel olulisi erinevusi: kõigis teostes eelistatakse juhtudel, kus vormiline varieerumine on võimalik, selgelt pöördelõpuga vormi.

Kõige rohkem varieerumisega juhte esineb tingimusfunktsioonis (65 juhtu) ja soovifunktsioonis (44 juhtu), mis on ka kogu materjalis kõige sagedasemad tingiva kõneviisi funktsioonid. Pöördelõputa vorme leidub kokku vaid 7 juhul ja need esinevad üksnes tingimus-, soovi-, eesmärgi/otstarbe- ja viisakusfunktsioonis. Kõhkluse/kahtluse, oletuse, näilisuse ja võimalikkuse funktsioonis kasutatakse varieerumisega juhtudel eranditult pöördelõpuga vormi.

Tingimusfunktsioonis seotakse tegevus sageli konkreetsete osalejatega, mistõttu kasutatakse pöördelõpuga vormi sagedamini kui pöördelõputa vormi. Näites (23) on tingimuse suunatud konkreetsele adressaadile ning siin kasutatakse pöördelõpuga vormi (*peaksid*), kuid selle põhjuseks ei ole üksnes asesõna (*sa*) olemasolu. Lause on suunatud konkreetsele adressaadile ning sellel on rõhutatud ja osaliselt ähvardav toon, mis toob adressaadi selgelt esile. Sellises kontekstis on pöördelõpuga vorm loomulik valik. Samas ei ole asesõna olemasolu iseenesest määrav: ka pöördelõputa vorm (*kui sa homme peaks õpetaja juurde minema*) oleks grammatiliselt võimalik, kuid muudaks lause vähem rõhutatuks. Seega sõltub vormivalik siin pigem lause toonist ja suhtlusolukorrast kui pelgalt süntaktilisest struktuurist.

- (23) Kui sa homme peaksid õpetaja juurde minema, siis teatan ma kooli, et poisil on fiktiivne töötõend. (Liives 1964: 45)

Sarnane tendents ilmneb ka soovifunktsioonis, kus pöördelõpuga vorme esineb 41 juhul 44-st. Soov on sageli otseselt seotud kõneleja enda tahte, soovide või huvidega, mistõttu on tegija selgelt määratletud ning pöördelõpuga vorm loomulik valik. Näites (24) väljendab vorm *tahaksin* kõneleja isiklikku soovi. Sellistes lausetes aitab pöördelõpuga vorm tuua esile kõneleja isikliku seotuse väljendatud sooviga ning rõhutab lause subjektiivset iseloomu.

- (24) Seda ma ometi teada tahaksin; mis see vallakupja-mutikas, see Kure-Aadu, minust on tahtnud, et ta mind seni taga on otsinud? (Koidula 1872: 39)

Sarnast suunatust võib näha ka pöördumise või ettepaneku laadsetes soovides (vt näidet 25). Siin väljendatakse soovi või ettepanekut, mis on suunatud konkreetsele adressaadile. Tegija on üheselt määratletud, kuna pöördelõpuga vorm *paneksid* viitab otseselt adressaadile ka ilma isikulise asesõnata.

- (25) Kui paneksid nüüd laugu rakkesse! (Raudsepp 1929: 128)

Kokkuvõttes näitavad tulemused, et pöördelõputa vormide ülekaal kogu materjalis on suuresti seotud nende juhtudega, kus vormiline varieerumine ei ole võimalik. Juhtudel, kus kõnelejal on võimalik valida pöördelõpuga ja pöördelõputa vormi vahel, kasutatakse valdavalt

pöördelõpuga vormi. See tendents ilmneb nii funktsioonide kui ka näidendite lõikes. Kõige rohkem varieerumisega juhte esineb tingimus- ja soovifunktsioonis ning ka neis domineerib selgelt pöördelõpuga vorm.

3.4. Isikulise asesõna kasutus tingiva kõneviisi konstruktsioonides

Isikulise asesõna kasutus tingiva kõneviisi konstruktsioonides näitab selgeid seoseid nii verbivormi kui ka lause funktsiooniga. Analüüsitud materjalis esineb isikuline asesõna kokku 160 tingiva kõneviisi konstruktsioonis ehk 38,6% kõigist juhtudest. Neist valdav enamik sisaldab lühikest isikulist asesõnavormi (143 juhtu ehk 34,5% kõigist tingiva kõneviisi vormidest), samas kui pikk asesõnavorm esineb vaid 17 juhul (4,1%). Lühikese isikulise asesõnavormi esinemisel kasutatakse sagedamini pöördelõpuga tingiva kõneviisi vormi (92 juhtu ehk 64,3%), pöördelõputa vorme esineb 51 juhul (35,7%). Pöördelõpuga vormide korral on isik väljendatud nii isikulise asesõna kui ka verbilõpu kaudu, mistõttu on tegemist nn topeltmarkeerimisega. Nagu on näidanud Pajusalu ja Pajusalu (2004), ei ole sellise vormi peamine funktsioon üksnes isiku märkimine, vaid ka subjekti esiletõstmine.

Näites (26) esineb lühike isikuline asesõna *sa* koos kahe tingiva kõneviisi vormiga (*oleksid ja oleksid võtnud*). Isikuline asesõna on suunatud konkreetsele adreessadile ning koos tingiva kõneviisi vormidega rõhutab kõneleja hinnangut tema käitumisele. Vorm ei täida siin üksnes grammatilise isiku märkimise funktsiooni, vaid toimib vahendina, millega väljendatakse etteheidet adreessadile.

- (26) Kui sa oleksid maamees, siis sa oleksid kah sel sügisel kartuleid võtnud, ükski maamees ei saa kartulivõtu ajal mööda ilma ringi matkata, ainult linnavurlel on aega laialt käes. (Kivirähk 2002: 180–181)

Topeltmarkeerimine esineb sageli ka soovifunktsioonis. Näites (27) on isik väljendatud nii lühikese isikulise asesõna *ma* kui ka pöördelõpuga verbivormi *teaksin* kaudu. Isikuline asesõna ei ole vajalik referendi tuvastamiseks, kuid aitab kõnelejat selgemalt esile tõsta. Tingiva kõneviisi vormi abil väljendatakse olukorda, mida kõneleja sooviks realiseerununa näha.

- (27) Oh jumal, kui ma ise seda punkti teaksin! (Raudsepp 1929: 142)

Pikk isikulise asesõnavorm esineb analüüsitud materjalis harva (17 juhtu ehk 4,1% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest), kusjuures see jaotub suhteliselt ühtlaselt pöördelõpuga (10 juhtu) ja pöördelõputa (7 juhtu) verbivormi vahel. Selline vähene esinemissagedus viitab sellele, et rõhutatud alus on markeeritud valik, mida kasutatakse pigem spetsiifilistes pragmaatilistes

kontekstides, näiteks kontrasti või emotsionaalsuse väljendamiseks, mitte neutraalses keelekasutuses. Näites (28) esineb pikk isikulise asesõnavorm *mina* koos pöördelõpuga vormiga *püüaksin*, mis toob kõneleja selgelt esile ning loob kontrasti teistega. Lause teises osas kasutatakse lühikest isikulise asesõnavormi (*ma oleksin*), kuigi verbivorm jääb pöördelõpuga. See ei muuda lause teist osa neutraalseks. Pikk isikulise asesõnavorm *mina* koondab rõhu kontrasti loovasse tingimusossa, kus kõneleja positsioon seatakse vastandusse teistega. Järeldusosas (*küll ma oleksin jõe*) on hinnang ise juba piisavalt tugev ning eraldi rõhutatud isikuline asesõna ei ole enam vajalik. Näide osutab, et isikulise asesõna pikkus võib varieeruda sõltuvalt sellest, millist lauseosa soovitakse rõhutada.

- (28) Aga kui mina samal kombel püüaksin vooruslik olla, küll ma oleksin jõe!
(Raudsepp 1929: 94)

Sarnane funktsioon ilmneb ka küsilausestes, kus pikk isikulise asesõnavorm rõhutab kõneleja positsiooni ning väljendab hinnangulist või vastandavat hoiakut (vt näidet 29). Näites (29) ei ole isikuline asesõna *mina* vajalik referendi tuvastamiseks, vaid toimib pragmaatilise rõhutajana, tuues kõneleja selgemalt esile.

- (29) Kust peaksin mina seda teadma? (Kivirähk 2002: 178)

Pika isikulise asesõnavormi ja pöördelõputa tingiva vormi kooskasutus esineb näiteks eitavates konstruktsioonides (vt näidet 30). Näites (30) esineb isikuline asesõna *mina* koos eitava tingiva vormiga (*poleks andnud*), mille puhul pöördelõpuga vorm ei ole võimalik. Seetõttu ei tulene vormivalik siin üksnes pragmaatilisest teguritest, vaid ka tingiva kõneviisi vormisüsteemist. Isikuline asesõna säilitab siiski rõhutava funktsiooni ning toob kõneleja selgelt esile.

- (30) Poleks selle kosjadest õiget tolku saanud, kui mina poleks silmadega eest märku andnud ja sõnadega tagant tõuganud! (Liives 1964: 8)

Funktsioonide lõikes esineb isikuline asesõna kõige sagedamini kõhkluse ja kahtluse funktsioonis, kus seda leidub 51% kõigist selle funktsiooni juhtudest. Sarnane osakaal on ka viisakusfunktsioonis (50%). Näilisusfunktsiooni juhtudest sisaldab isikulist asesõna 44,4%, soovifunktsiooni juhtudest 42,9% ning tingimusfunktsiooni juhtudest 40,3%. Harvem esineb isikuline asesõna võimalikkuse funktsioonis (38,1%), eesmärgi ja otstarbe funktsioonis (25%) ning oletusfunktsioonis (20%).

Kõigis funktsioonides domineerivad lühikesed isikulised asesõnavormid. Kõigist isikulise asesõnaga konstruktsioonidest moodustavad need 89,4%, samas kui pikki isikulise

asesõnavorme kasutatakse vaid 10,6% juhtudest. Pika isikulise asesõnavormi esinemisjuhtudest 52,9% kuulub tingimusfunktsiooni. See viitab sellele, et pikka isikulise asesõnavormi kasutatakse eelkõige rõhutatud ja pragmaatiliselt markeeritud tingimuslikes konstruktsioonides.

Näidendite lõikes varieerub isikulise asesõnaga tingiva kõneviisi konstruktsioonide osakaal üsna palju. Kõige sagedamini esinevad need näidendis „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“, kus isikulise asesõnaga vormid moodustavad 57,7% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest. „Eesti matuses“ on vastav osakaal 42,9% ning „Viini postmargis“ 39,1%, samas kui näidendis „Mikumärdi“ esineb isikuline asesõna tingiva kõneviisi konstruktsioonides märksa harvemini, moodustades vaid 18,6% kõigist juhtudest.

Kokkuvõttes näitab analüüs, et isikulise asesõna olemasolu ja tüüp on seotud tingiva kõneviisi vormivaliku ning funktsiooniga. Isikulise asesõnaga konstruktsioonides domineerivad selgelt lühikesed isikulised asesõnavormid, samas kui pikki isikulise asesõnavorme kasutatakse harva. Lühikese isikulise asesõnavormi korral kasutatakse sagedamini pöördelõpuga vorme, mis võimaldavad subjekti täiendavalt esile tõsta. Pikk isikuline asesõnavorm seostub eelkõige rõhutatud ja pragmaatiliselt markeeritud kasutusjuhtudega ning esineb kõige sagedamini tingimusfunktsioonis. Seega ei täida isikulised asesõnad tingiva kõneviisi konstruktsioonides üksnes grammatilise isiku märkimise funktsiooni, vaid osalevad ka lause pragmaatilises kujundamises.

3.5. Eitus

Tingiva kõneviisi vormid esinevad analüüsitud materjalis valdavalt jaatuses (349 juhtu ehk 84,3%), samas kui eitusvorme leidub 65 juhul ehk 15,7% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest. Eitus ei ole seega üldiselt domineeriv, kuid selle jaotus funktsioonide vahel ei ole ühtlane. Arvuliselt esineb eitus kõige sagedamini tingimusfunktsioonis (22 juhtu ehk 33,8% kõigist eitavatest tingiva kõneviisi vormidest). Suurim on aga selle osakaal viisakusfunktsioonis, kus 20 juhust 10 on eitavad ehk pooled kõikidest viisakusfunktsiooni juhtudest. Teistes funktsioonides jääb eitavate vormide osakaal märgatavalt väiksemaks. Viisakusfunktsioonis kasutatakse eitavat tingiva kõneviisi vormi sageli pehmendatud palvete, ettepanekute või küsimuste väljendamisel (vt näidet 31). Näites (31) kasutatakse eitavat tingiva kõneviisi vormi ettepaneku esitamiseks. Eitus aitab muuta pöördumise kaudsemaks ja vähem pealetükkivaks ning jätab adressaadile suurema võimaluse ettepanekust keeldumiseks.

(31) Kas te ei tahaks meie tehase näiteringi tööst osa võtta? (Liives 1964: 40)

Lisaks viisakusfunktsioonile esineb eitus sagedasti ka tingimusfunktsioonis (22 juhtu ehk 33,8% kõigist eitavatest tingiva kõneviisi vormidest). Näites (32) esineb eitav tingiv kõneviis nii tingimus- kui ka järeldusosas (*ei oleks leidnud, ei oleks saanud*), mis loob kontrasti tegeliku ja võimaliku, kuid mittetoimunud olukorra vahel. Eitus ei väljenda siin pelgalt eitust, vaid aitab esile tuua alternatiivse arengukäigu, mille kaudu rõhutatakse tegelikult toimunud sündmuse tähtsust.

(32) Seda peab ütlema: kui tema ei oleks seda asja "Postimehest" leidnud, mina ei oleks elades seda rikkust saanud! (Koidula 1872: 23)

Seevastu soovifunktsioonis on eitus väga haruldane. Eitavaid vorme esineb vaid 2 juhul ehk 2,6% kõigist soovifunktsiooni juhtudest. See viitab sellele, et soovi väljendused on enamasti suunatud soovitava olukorra kujutamisele. Harvad eitavad vormid väljendavad pigem vastumeelsust või distantseerumist olemasolevast olukorrast kui otsest soovi millegi mittetoimumiseks.

Näidendite lõikes on eituse osakaal suurim näidendis „Viini postmark“, kus eitusvormid moodustavad 23,2% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest. Sellele järgneb „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ (21,6%). „Eesti matuses“ on vastav osakaal 15,2%, samas kui kõige väiksem on see näidendis „Mikumärdi“, kus eitusvormid moodustavad vaid 7% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest.

Näidendite lõikes ilmneb, et eituse kasutus on funktsiooniti ebaühtlane ning sõltub selgelt konkreetse teose suhtlusstiilist. Näiteks „Viini postmargis“ koondub eitus eriti selgelt viisakusfunktsiooni (10 viisakusjuhtumist 8 on eitavad). Näites (33) kasutatakse eitavat tingiva kõneviisi vormi küsimuse pehmendamiseks. Eitav vorm aitab küsimust esitada ettevaatlikumalt ning jätab adressaadile rohkem võimalusi vastamiseks ilma otsese kohustuseta.

(33) Kas see ei huvitaks teid? (Liives 1964: 48)

See kinnitab, et selles näidendis kasutatakse eitavat tingivat sageli pehmendatud pöördumiste ja ettepanekute vormistamiseks. Seevastu „Mikumärdis“ esineb eitus väga harva (9 juhtu ehk 7% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest) ning ükski funktsioon ei seostu selles näidendis eitusega selgelt. See viitab sellele, et Raudsepa dialoogis ei ole eitus tingiva kõneviisi pragmaatiliste funktsioonide väljendamisel keskne vahend. „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ paistab silma suurema eituse osakaaluga, eriti tingimusfunktsioonis, kus 42 tingimusjuhust 12 on eitavad (28,6%), ning kõhkluse/kahtluse funktsioonis, kus 19 juhust 7 on eitavad (36,8%). Näites (34) kasutatakse eitavat tingiva kõneviisi vormi tingimuslauses, mille

kaudu kirjeldatakse hüpoteetilist olukorda. Kõneleja vastandab tegeliku olukorra hüpoteetilisele alternatiivile, kus Maie adressaati ei põlgaks. Eitus aitab siin esile tuua tingimust, mis takistab soovitud olukorra realiseerumist.

- (34) Jah, ja kui Maie sind mitte nõnda ei põlgaks – ma võtaksin sinu väimeheks jalapealt, ilma kaalumata ja ilma paberitäheta! (Koidula 1872: 54)

Kõhkluse ja kahtluse funktsioonis kasutatakse eitavat tingiva kõneviisi vormi sageli retoorilistes küsimustes. Näites (35) ei otsita tegelikult vastust, vaid väljendatakse hinnangut olukorrale. Kõneleja rõhutab, et enamik inimesi oleks sellises olukorras juba ammu lahkunud, ning kasutab selle rõhutamiseks eitavat tingiva kõneviisi vormi.

- (35) Kas ei oleks mõni teine juba kümme korda minu vaese maha jätnud selle peale, mis isa temale ütles, ja rikas ma ometi ka ei ole! (Koidula 1872: 38)

Need näited osutavad, et varasemas näitekirjanduses kasutatakse eitavat tingivat sageli hüpoteetiliste, vastandlike ja hinnanguliste olukordade väljendamiseks. Eitus ei täida siin üksnes grammatiliselt eitavat funktsiooni, vaid aitab esile tuua tegeliku ja võimaliku olukorra vahelist kontrasti ning väljendada kõneleja hinnangut käsitletavale olukorrale.

„Eesti matus“ puhul jaotub eitus erinevate funktsioonide vahel suhteliselt ühtlaselt, kuid kõige sagedamini esineb see oletusfunktsioonis, kus eitavaid vorme leidub 7 juhul ehk 38,9% kõigist oletusfunktsiooni juhtudest. Näites (36) kasutatakse eitavat tingiva kõneviisi vormi teise isiku võimaliku suhtumise hindamiseks. Kõneleja ei kirjelda tegelikult toimunud sündmust, vaid esitab oletuse selle kohta, kuidas vana Andres oleks olukorda tõenäoliselt hinnanud.

- (36) Ega vana Andres seda pahaks poleks pannud. (Kivirähk 2002: 176)

Eitusvormide jaotust mõjutab ka ajavorm. Eitus esineb sagedamini minevikulises tingivas (14 juhtu ehk 21,9% 64 juhust) kui olevikulises tingivas (51 juhtu ehk 14,6% 350 juhust), mis on seotud sellega, et minevikulises tingivas kirjeldatakse sageli mittetoimunud olukordi ja alternatiivseid arenguid. Näites (37) esineb eitav minevikuline tingiva kõneviisi vorm tingimuslauses, mille kaudu kujutatakse olukorda, mis tegelikkuses ei realiseerunud. Kõneleja vastandab tegelikult toimunud sündmuste käigu hüpoteetilisele alternatiivile ning väljendab hinnangut selle võimalikele tagajärgedele.

- (37) Aga küllap oleksin minagi varsti surnud, kui meie kõrval poleks elanud härra Berendsen. (Kivirähk 2002: 187)

Kokkuvõttes näitab analüüs, et eitus ei ole tingiva kõneviisi kasutuses domineeriv, kuid selle esinemine ei ole juhuslik. Kõige selgemalt seostub eitus viisakus- ja tingimusfunktsiooniga, kus see aitab pehmemdada pöördumisi või rõhutada tegeliku ja hüpoteetilise olukorra vahelist kontrasti. Näidendite võrdlus näitab, et eituse kasutussagedus ja funktsioonid varieeruvad teoseti märgatavalt. Seega täidab eitus tingiva kõneviisi konstruktsioonides lisaks grammatilisele eitamisele ka olulisi pragmaatilisi ülesandeid.

3.6. Ajavorm

Analüüsitud materjalis esineb kokku 414 tingiva kõneviisi vormi, millest 350 (84,5%) on olevikulised ning 64 (15,5%) minevikulised. Seega kasutatakse tingivat kõneviisi draamatekstides valdavalt olevikulises vormis. Olevikulise tingiva kõneviisi ülekaal on ootuspärane, kuna tingivat kõneviisi kasutatakse sageli hüpoteetiliste olukordade, soovide, hinnangute ja võimaluste väljendamiseks, mis on seotud kõnehetke või tulevikku suunatud kujutlusega.

Tabelis 5 on esitatud tingiva kõneviisi ajavormide jaotus funktsioonide lõikes.

Tabel 5. Ajavormid funktsioonide lõikes

Funktsioon	olevik	minevik	Kokku
eesmärk/otstarve	32	0	32
kõhklus/kahtlus	43	8	51
näilisus	7	2	9
oletus	45	10	55
soov	72	5	77
tingimus	120	29	149
viisakus	20	0	20
võimalikkus	11	10	21
Kokku	350	64	414

Tabelist 5 ilmneb, et arvuliselt kõige rohkem minevikulisi vorme leidub tingimusfunktsioonis (29 juhtu). Eesmärgi/otstarbe- ja viisakusfunktsioonis minevikulisi vorme ei esine.

Tähelepanuväärne on võimalikkuse funktsioon, kus minevikulised vormid moodustavad 47,6% kõigist selle funktsiooni juhtudest. Selle funktsiooni puhul on minevikuliste vormide

osakaal suurem, kui teistes funktsioonides. See viitab sellele, et võimalikkust väljendatakse sageli tagasivaateliselt, viidates minevikus eksisteerinud võimalustele (vt näidet 38). Näites (38) väljendab minevikuline tingiva kõneviisi vorm *oleks võinud* võimalust, mis oli minevikus olemas, kuid ei realiseerunud. Kõneleja ei kirjelda tegelikult aset leidnud sündmust, vaid osutab ühele võimalikule tegevusviisile, mida tegelane oleks saanud valida.

- (38) Noh, muidugi ta oleks võinud pensionile jääda, aga tema, saate aru, ei tahtnud käed rüpes istuda. (Kivirähk 2002: 187)

Tingimusfunktsioonis moodustavad minevikulised vormid 19,5% kõigist selle funktsiooni juhtudest. Sellistes lausetes kirjeldatakse sageli alternatiivseid arengukäike või olukordi, mis oleksid võinud teatud tingimustel aset leida, kuid tegelikkuses ei realiseerunud (vt näidet 39). Näites (39) esineb üks minevikuline tingiva kõneviisi vorm (*oleksin ütlenud*), millele järgneb olevikuline tingiva kõneviisi vorm (*oleksin*). Koos väljendavad need hüpoteetilist olukorda ja selle võimalikku tagajärge, mis oleks realiseerunud tingimuse täitumisel.

- (39) Kui ma eidele oleksin ütlenud, siis ma oleksin neist ilma. (Koidula 1872: 22)

Oletusfunktsioonis esineb minevikuline tingiv kõneviis 10 juhul ehk 18,2% kõigist oletusfunktsiooni juhtudest. Ka siin kasutatakse seda sageli tagasivaateliste hinnangute või oletuste väljendamiseks. Kõhkluse ja kahtluse funktsioonis leidub minevikulisi vorme 8 juhul (15,7%) ning soovifunktsioonis vaid 5 juhul (6,5%). Eesmärgi- ja otstarbefunktsioonis ning viisakusfunktsioonis minevikulisi vorme ei esine. See on ootuspärane, kuna mõlemad funktsioonid on tavaliselt seotud tulevikku suunatud tegevuse või suhtlusolukorra reguleerimisega, mille puhul kasutatakse loomulikumalt olevikulist tingivat.

Näidendite lõikes varieerub minevikulise tingiva kasutus märgatavalt. Kõige suurem on selle osakaal näidendis „Eesti matus“, kus minevikulisi vorme esineb 30 juhul ehk 28,6% kõigist seal esinevatest tingiva kõneviisi juhtudest. Sellele järgneb „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“, kus minevikulised vormid moodustavad 21,6% kõigist juhtudest. Seevastu näidendis „Viini postmark“ esineb minevikulist tingivat vaid 5 juhul (7,2%) ning ka „Mikumärdis“ 5 juhul (3,9%). Seega kasutatakse „Eesti matuses“ minevikulist tingivat kõneviisi märksa sagedamini kui ülejäänud näidendites, mis viitab suuremale tagasivaateliste ja mittetoimunud olukordade kujutamise osakaalule.

Kokkuvõttes näitab analüüs, et tingiva kõneviisi kasutus on draamatekstides selgelt olevikukeskne. Minevikuline tingiv kõneviis esineb märksa harvemini ning seostub eelkõige tingimuse-, oletuse- ja võimalikkuse funktsiooniga, kus selle abil kirjeldatakse alternatiivseid

arengukäike, mittetoimunud sündmusi või tagasivaatelisi hinnanguid. Eriti paistab silma võimalikkuse funktsioon, kus peaaegu pooled juhtudest (47,6%) on minevikulised. Näidendite võrdlus näitab, et minevikulise tingiva kasutussagedus varieerub teoseti märgatavalt, mis võib olla seotud erinevate suhtlusolukordade ja kujutatavate sündmustega.

4. Arutelu

Käesoleva uurimuse tulemused näitasid, et kõigis uuritud näidendites oli tingiva kõneviisi keskseks kasutusviisiks tingimusfunktsioon. See tulemus on kooskõlas nii Peegli (1957) kui ka Eesti grammatika käsitlesega (Metslang jt 2023), mille järgi on tingimuslikkus tingiva kõneviisi keskne tähendus. Tingimusfunktsiooni osakaal oli kõigis näidendites suhteliselt sarnane, jäädes 29–40% vahele. Analüüsitud materjali põhjal on tingimusfunktsioon kõigis uuritud näidendites tingiva kõneviisi keskne kasutusviis.

Samas ilmnes, et tingiva kõneviisi kasutus ei piirdu üksnes hüpoteetiliste olukordade väljendamisega. Märkimisväärse osa moodustasid ka soovi, oletuse ning kõhkluse ja kahtluse funktsioonid. Seega kinnitab käesolev uurimus Peegli (1957) seisukohta, et tingiva kõneviisi kasutus ei piirdu üksnes tingimuslausetega. Eriti huvitav on soovifunktsiooni suhteliselt suur osakaal varasemates näidendites. Näidendis „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ moodustas see veerandi kõigist tingiva kõneviisi juhtudest ning oli sage ka „Mikumärdis“. Hilisemates näidendites jäi selle osakaal väiksemaks. Kuna käesolev uurimus hõlmab igast ajastust vaid ühte näidendit, ei saa sellest teha järeldusi keelemuutuse kohta, kuid tulemus osutab võimalikule erinevusele, mida võiks tulevastes uurimustes täpsemalt kontrollida suurema ja mitmekesisema materjali põhjal.

Huvitava tulemusena ilmnes ka, et viisakusfunktsioonis kasutati tingivat kõneviisi sageli eitavas vormis. Eriti selgelt tuli see esile näidendis „Viini postmark“, kus suurem osa viisakusfunktsiooniga juhtudest sisaldas eitust. Pajusalu (2014) võrdlevas uurimuses eesti, soome ja vene keele palvete kohta oli eituse eesti keeles haruldane, kuid vene keeles oluline palvete pehmendamise vahend. Käesoleva töö materjali põhjal ei ole võimalik hinnata, kas „Viini postmargi“ tulemus võiks olla seotud nõukogudeaegse vene keele mõjuga viisakusstrateegiatele, kuid selline seletus näib võimalik ja vääriks edasist uurimist.

Tingiva kõneviisi kasutus oli uuritud draamatekstides selgelt olevikukeskne: olevikulised vormid moodustasid 84,5% kõigist juhtudest. Selline tulemus on ootuspärane, kuna suurema osa materjalist moodustasid tingimus-, soovi-, oletus- ning kõhkluse ja kahtluse funktsioonid, mis on seotud hüpoteetiliste, kujuteldavate või ebakindlate olukordade väljendamisega. Seejuures väärib tähelepanu võimalikkuse funktsioon, kus minevikulised vormid moodustasid peaaegu poole kõigist juhtudest (47,6%). See võib osutada sellele, et võimalikkust kasutati sageli olukordades, kus kõneleja hindas minevikus eksisteerinud, kuid realiseerumata võimalusi.

Kuigi kogu materjalis domineerisid pöördelõputa vormid, osutus see suuresti tingituks tingiva kõneviisi süsteemist, sest kolmanda isiku ainsuse, eitavate ja umbisikuliste vormide puhul puudub pöördelõpuga vaste. Lisaks ilmnes, et väga suure osa materjalist moodustavad kolmanda isiku ainsuse vormid. Eriti selgelt seostusid need oletusfunktsiooniga, kus 81,8% juhtudest oli kolmanda isiku ainsuse vormis. See viitab sellele, et tingivat kõneviisi kasutatakse draamatekstides sageli teiste tegelaste võimaliku käitumise või omaduste hindamiseks. Juhtudel, kus kõnelejal oli võimalik valida pöördelõpuga ja pöördelõputa vormi vahel, kasutati ülekaalukalt pöördelõpuga vormi (95,6%). See tulemus on tähelepanuväärne, sest esmapilgul võiks kogu materjali põhjal jääda mulje, et tingiva kõneviisi kasutuses domineerivad pöördelõputa vormid.

Isikuliste asesõnade analüüs näitas, et lühikese isikulise asesõnavormi korral esines sageli nn topeltmarkeerimine, kus isik oli väljendatud nii asesõna kui ka pöördelõpu kaudu. See tulemus on kooskõlas Pajusalu ja Pajusalu (2004) tähelepanekuga, et pöördelõpuga tingiva kõneviisi vormid esinevad sageli koos isikuliste asesõnadega ning nende funktsioon ei piirdu üksnes grammatilise isiku märkimisega. Pikkade isikuliste asesõnavormide vähene esinemissagedus ning nende seostumine rõhutatuse ja kontrastiga toetavad samuti varasemates uurimustes esitatud tähelepanekuid.

Edasistes uurimustes võiks analüüsida suuremat hulka sama perioodi draamatekste, et hinnata, kas käesolevas töös täheldatud erinevused korduvad ka laiemas materjalis. Samuti oleks huvitav võrrelda eri draamažanre, näiteks komöödiaid ja tõsisema sisuga draamasid, et selgitada välja žanri võimalik mõju tingiva kõneviisi kasutusele. Lisaks võiks kaasata uuemaid, 21. sajandi teisel ja kolmandal kümnendil ilmunud näidendeid, et selgitada, kas täheldatud kasutusmustrid iseloomustavad ka tänapäevast näidendi keelt. Lisaks võiks võrrelda tingiva kõneviisi kasutust eri tekstiliikides samadel ajastutel, kõrvutades draamatekste näiteks ilukirjandusliku proosaga.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, kuidas kasutatakse tingivat kõneviisi eesti draamatekstides. Selleks analüüsiti nelja eri ajastut esindavat näidendit: Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“ (1872), Hugo Raudsepa „Mikumärdi“ (1929), Ardi Liivese „Viini postmark“ (1964), Andrus Kivirähki „Eesti matus“ (2002). Materjalist koguti kokku 414 tingiva kõneviisi juhtu, mida analüüsiti vormi, funktsiooni ja kasutuskonteksti põhjal.

Kuigi kogu materjalis domineerisid pöördelõputa vormid (63%), tulenes see suuresti tingiva kõneviisi vormisüsteemist, sest paljudel juhtudel ei olnud pöördelõpuga ja pöördelõputa vormi vaheldumine võimalik. Juhtudel, kus selline valik oli olemas, eelistati selgelt pöördelõpuga vormi (95,6% juhtudest). Isikulise asesõnaga konstruktsioonides domineerisid lühikesed isikulise asesõnavormid (89,4%) ning sageli esines topeltmarkeerimine, kus isik oli väljendatud nii asesõna kui ka verbivormi pöördelõpu kaudu. Tingiva kõneviisi kasutuses domineerisid olevikulised (84,5%) ja jaatavad vormid (84,3%) ning üle poole kõigist juhtudest moodustasid kolmanda isiku ainsuse vormid (51,4%).

Kõige sagedasemaks funktsiooniks osutus tingimusfunktsioon (149 juhtu ehk 36%), millele järgnesid soovifunktsioon (77 juhtu ehk 18,6%), oletusfunktsioon (55 juhtu ehk 13,3%) ning kõhkluse ja kahtluse funktsioon (51 juhtu ehk 12,3%). Harvem esinesid eesmärgi ja otstarbe funktsioon (7,7%), võimalikkuse funktsioon (5,1%), viisakusfunktsioon (4,8%) ning näilisusfunktsioon (2,2%). Tulemused näitasid, et tingiv kõneviis ei piirdu draamatekstides üksnes tingimuslike seoste väljendamisega, vaid täidab ka mitmesuguseid pragmaatilisi funktsioone, võimaldades väljendada soove, oletusi, hinnanguid, kahtlusi ning pehmendatud suhtlusstrateegiaid.

Analüüs tõi esile, et eri funktsioonid kalduvad seostuma erinevate vormiliste tunnustega. Oletusfunktsioonis domineerisid kolmanda isiku ainsuse vormid (81,8%), mis viitab sellele, et tingivat kõneviisi kasutatakse sageli teiste tegelaste võimaliku käitumise või omaduste hindamiseks. Võimalikkuse funktsioon paistis silma minevikulise tingiva kõneviisi suure osakaalu poolest (47,6%), samas kui eesmärgi ja otstarbe ning viisakusfunktsioonis minevikuline tingiv kõneviis puudus. Viisakusfunktsioon seostus tugevalt eitusega, kuna pooled selle funktsiooni juhtudest olid eitavad.

Näidendite võrdlus näitas, et tingimusfunktsioon oli kõigis uuritud näidendites kõige sagedasem ning selle osakaal varieerus suhteliselt vähe (29–40%). Analüüsitud materjalis oli soovifunktsioon sagedam näidendites „Säärane mulk“ (25,2%) ja „Mikumärdi“ (20,2%) kui

kahes hilisemas näidendis. Kõige selgemalt eristus „Viini postmark“, kus viisakusfunktsioon moodustas 14,5% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest ning kus viisakuslausungid olid enamasti eitavad. Vormide tasandil paistis silma, et „Eesti matuses“ moodustas minevikuline tingiv kõneviis 28,6% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest, samas kui „Mikumärdis“ oli vastav osakaal vaid 3,9%. Isikuliste asesõnade kasutus varieerus samuti märgatavalt: kõige sagedamini esinesid need näidendis „Säärane mulk“, kus isikulise asesõnaga konstruktsioonid moodustasid 57,7% kõigist tingiva kõneviisi juhtudest, ning kõige harvemini näidendis „Mikumärdis“ (18,6%).

Kokkuvõttes näitab uurimus, et tingiv kõneviis on eesti draamatekstides mitmekülgne keeleline vahend, mille kasutus ei piirdu üksnes tingimuslike seoste väljendamisega. Analüüs näitas, et eri funktsioonid seostuvad erinevate vormiliste tunnustega ning funktsioonide ja vormide jaotus varieerub analüüsitud näidendites mõningal määral. Uuritud materjali põhjal ei julge siiski teha kindlaid järeldusi tingiva kõneviisi ajastulise muutumise kohta, sest selleks oleks vaja analüüsida suuremat hulka eri perioode esindavaid näidendeid.

Kirjandus

Annus, Epp, Luule Epner, Ants Järv, Sirje Olesk, Ele Süvalep, Mart Velsker 2001. Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri.

Epner, Luule, Monika Läänesaar, Anneli Saro 2006. Eesti teatrilugu. Teatrikunst. Tallinn: Ilo.

Hennoste, Tiit; Annuka-Loik, Andra; Laanesoo-Kalk, Kirsi; Rumm, Andra; Rääbis, Andriela; Upser, Piret (2024). Sada vakka tangusoola ja kuus head partiklit kuult healt autorilt. Külli Prillop, Annika Viht (Toim.). Keelde. Keelel. Keelest. Pühendusteos Külli Habichtile 60. sünnipäevaks. (429–440). Tallinn: EKSA. (Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised; 84).

Kask, Karin 1987. Eesti nõukogude teater 1940–1965: sõnalavastus. Tallinn: Eesti Raamat.

Metslang, Helle 1999. Is the Estonian and Finnish conditional actually a conditional? – Estonian: Typological Studies III. Tartu, lk 97–127.

Metslang, Helle, Mati Ereht, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Pire Teras, Annika Viht, Eva Liina Asu, Liina Lindström, Pärtel Lippus, Renate Pajusalu, Helen Plado, Andriela Rääbis & Ann Veismann. 2023. Eesti grammatika. Toim. Helle Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Pajusalu, Renate 2014. Palved eesti, soome ja vene keeles: grammatika pragmaatika teenistuses. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 10, 241–257.

Pajusalu, Renate; Pajusalu, Karl 2004. The conditional in everyday Estonian: its form and functions. – Linguistica Uralica, XL, 4, 257–269.

Peebo, Jaak 1957. Tingiv kõneviis tänapäeva eesti kirjakeeles. Diplomitöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele õppetoolis.

Peegel, Juhan 1957. Tingiva kõneviisi tähenduslikest funktsioonidest ja kohast eesti kõneviiside süsteemis. – Emakeele Seltsi aastaraamat III. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 49–71.

Rähesoo, Jaak 2011. Eesti teater. Esimene köide. Tallinn: Eesti Teatriliit.

Sarapuu, K. 2003. Konditsionaali modaalsed funktsioonid juhtkirjades. - Tekstid ja taustad II, Tartu (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 26), 136-149.

Internetiallikad

Eesti matus. – Eesti Draamateatri kodulehekül. <https://www.draamateater.ee/lavastus/eesti-matus> (28.11.2025)

Materjali allikad

Koidula, Lydia 2002 [1872]. Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola: naljamäng kolmes vaatuses. Tallinn: Mixi Kirjastus

Kivirähk, Andrus 2002. Papagoide päevad: näidendid. – Eesti matus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 147–207.

Liives, Ardi 1964. Viini postmark: komöödia kolmes vaatuses, kuues pildis. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Raudsepp, Hugo 1974. Valitud näidendid. – Mikumärdi. Tallinn: Eesti Raamat, 91–167.

Functions and forms of the conditional mood in four Estonian plays from different periods (1872–2002). Summary

The aim of this bachelor's thesis was to find out how the conditional mood is used in Estonian drama texts. Drama texts are a linguistically distinctive genre because they combine features of written language and spoken language. As dramatic dialogue reflects interpersonal relations, politeness strategies, social roles and communicative intentions, it provides a suitable context for examining the use of the conditional mood. Although the forms and functions of the conditional mood have been studied in different types of language use, the use of the conditional mood in Estonian drama texts has not previously been examined.

To achieve the aim of the thesis, four research questions were formulated. The thesis examined which conditional forms occur in Estonian drama texts, which functions the conditional mood fulfils, what relationships can be observed between forms and functions, and how the use of forms and functions varies across plays from different periods.

The material consisted of four Estonian plays representing different periods: Lydia Koidula's *Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola* (1872), Hugo Raudsepp's *Mikumärdi* (1929), Ardi Liives' *Viini postmark* (1964) and Andrus Kivirähk's *Eesti matus* (2002). A total of 414 instances of the conditional mood were collected from the dialogues of these plays. The analysis was based on Juhan Peegel's (1957) classification of the functions of the conditional mood. Each instance was analysed according to its form, function and usage context.

The analysis showed that forms without personal endings constituted 63% of all conditional forms. However, this was largely due to the structure of the Estonian conditional system, as many forms do not allow variation between forms with and without personal endings. Whenever variation was possible, forms with personal endings were strongly preferred (95.6%). Constructions containing personal pronouns were dominated by short pronoun forms (89.4%), and double marking frequently occurred, meaning that person was expressed both by a personal pronoun and a verbal ending. Present conditional forms (84.5%) and affirmative forms (84.3%) clearly predominated. More than half of all instances were third-person singular forms (51.4%).

The most frequent function of the conditional mood was the conditional function (36%), followed by the wish function (18.6%), the assumption function (13.3%) and the function of doubt and hesitation (12.3%). Less frequent were the functions of purpose and intention (7.7%), possibility (5.1%), politeness (4.8%) and appearance (2.2%). The results showed that the

conditional mood in drama texts is not limited to expressing conditional relations but is also used to express wishes, assumptions, evaluations, doubts and politeness strategies.

The analysis also showed that different functions are associated with different formal features. Third-person singular forms were especially frequent in the assumption function, where they accounted for 81.8% of all instances. This suggests that the conditional mood is often used to evaluate or speculate about the behaviour and characteristics of other characters. The possibility function contained the highest proportion of past conditional forms (47.6%), whereas no past conditional forms occurred in the functions of purpose and intention or politeness. The politeness function was strongly associated with negation, as half of its instances were negative.

The comparison of the four plays showed both similarities and differences. The conditional function was the most frequent function in all four plays, and its proportion varied relatively little. The wish function was more common in *Säärane mulk* and *Mikumärdi* than in the two later plays. *Viini postmark* stood out because of its relatively high proportion of politeness functions. Differences were also found in the use of past conditional forms and personal pronouns. Past conditional forms were considerably more frequent in *Eesti matus* than in the other plays, whereas personal pronouns occurred most frequently in *Säärane mulk* and least frequently in *Mikumärdi*.

The results of the thesis show that the conditional mood is a multifunctional grammatical category in Estonian drama texts. Different functions tend to be associated with different formal features, and some variation can be observed between the analysed plays. However, the material does not allow firm conclusions about diachronic change in the use of the conditional mood. In order to draw such conclusions, a larger number of plays representing each historical period would need to be analysed.

Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karen Kirt,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthitsentsi) minu loodud teose „Tingiva kõneviisi funktsioonid ja vorm neljas eri ajastu näidendis (1872–2002)“, mille juhendaja on Renate Pajusalu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihthitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

17.06.2026